

ku a následného rozdělení kompetencí. Ženy jsou často nahlíženy jako pomocnice svých partnerů (v mnoha případech životních partnerů), zabývají se spíše administrativou než technickými záležitostmi, ty přenechávají často mužům. Pokud je firma vedena společníky stejného pohlaví, kompeten-

ce jsou rozděleny jiným způsobem (podle skutečných schopností, vzdělání apod.).

Předpoklad existence genderových stereotypů byl výzkumem potvrzen, podnikatelské prostředí v České republice se skutečně jeví z tohoto hlediska jako velice tradiční.

PODPORA SPOLEČENSKÉ AKCEPTACE A EFEKTIVNÍHO PROSAZOVÁNÍ GENDEROVÉ ROVNOSTI VE VEŘEJNÉ SFÉŘE / Marie Čermáková

Výzkumné oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR disponuje v oblasti genderových témat rozsáhlou sadou originálních výsledků vlastního badatelského výzkumu, jejichž zaměření i kvalita byly evaluovány kritickými vědeckými postupy běžnými v oboru. V průběhu náročného získávání poznatků a vědecké povinnosti odborně prezentovat výsledky však zůstává poněkud stranou transfer poznatků do praxe, pokud není cíleně integrován do výzkumného procesu, a není cíleně zpracován závazný metodický postup, který zpřístupní, různými aplikačními formami, běžně skryté či veřejnosti málo přístupné, složité se jevící databáze a vědecké výstupy. Proto výzkumné oddělení přišlo s ambiciózním návrhem projektu *Podpora společenské akceptace a efektivního prosazování genderové rovnosti ve veřejné sféře*, jehož realizace by znamenala podporu efektivního, systematického a rychlého přenosu poznatků ze sféry základního výzkumu do oblasti aplikovaného výzkumu a praxe. Pro návrh jsme získali grantovou podporu v rámci veřejné soutěže ve výzkumu a vývoji o projekty v programu *Podpora projektů cíleného výzkumu*.¹

Již z poznatků a zkušeností, které jsme získali v průběhu řešení projektu *Aktuální otázky formování politiky rovných příležitostí mužů a žen v souvislosti s připraveností ČR na vstup do Evropské unie*², jsme se přesvědčili, že do procesů implementace a společenské akceptace veřejných politik lze účinně zahrnout i využití poznatků a výzkumných dat sociálních věd, a oslovit tak nejen cílené skupiny uživatelů a zá-

jemců, ale také různá profesní uskupení a širší veřejnost. Poznali jsme, že intervence vědy a výzkumu do společenské praxe je žádoucí a žádaná, nicméně, že se často realizuje jen v podobě reflexe na okamžitý, aktuálně vzniklý problém. Systematický vklad vědeckého poznání do praxe se odvíjí od schopnosti vybudovat fungující a efektivní transfer. Chceme se o vybudování takového mostu k praxi pokusit a pro realizaci transferu budeme využívat tyto postupy:

- definujeme výzkumná témata a vymezujeme stěžejní okruhy, jejichž výsledky mají být uplatněny v praxi;
- formujeme ucelený pětiletý cyklus soustředěné sociální intervence a podpory politik rovných příležitostí formou aplikace badatelských poznatků do formy aplikovaných výstupů;
- v rámci projektu hodláme provést evaluaci očekávaného a dosaženého přínosu.

Podpora institucionálních mechanismů politiky rovných příležitostí mužů a žen patří v sociologii ke složitým konceptům, které jsou závislé na více pilířích sociálního poznání. Jak deskripce aktuální dynamiky probíhajících procesů, tak vědecká intervence do společenských diskurzů mají svoje úskalí, kterých jsme si vědomi. Proto opíráme svoje přístupy o teoretický koncept, který vychází ze sociální teorie genderových nerovností s odkazem na jejich tradiční, patriarchální a sociální podmíněnosti s vazbami na in-

sů rozhodování a vládnutí?“ a „Jak je možné zlepšit danou situaci?“. Výzkumy se tak tedy měly stát východiskem pro hledání a formulování možných řešení vedoucích k hlavnímu cíli, jímž má být dosažení situace, kdy obě pohlaví, resp. gendery budou motivována k participaci na rozhodování o důležitých otázkách a problémech týkajících se celé společnosti a kdy muži i ženy budou mít prospěch z uplatňování genderové rovnosti v rozhodovacích procesech.

To, že vytčený cíl je nanejvýš aktuální, potvrzuje vývoj v evropských zemích v nedávném období, kdy se sice počet zemí s více než třicetiprocentním zastoupením žen v nejvyšších zastupitelských orgánech zemí (tj. v parlamentech) zvýšil z 9 % v roce 2001 na 16 % v roce 2004, ale v tomto období je rovněž možné zaznamenat „stagnaci“ ve vývoji, neboť někde procento zvolených žen dosáhlo (zatím?) svého „vrcholu“ pod touto hranicí a i jinde se ženy jen stěží dostávají nad tuto minimální hranici zastoupení, tj. nad hranici, která jakékoli sociální skupině umožňuje, aby působila a začala se chovat jako viditelná, vnímaná, respektovaná a akceschopná skupina (nikoli jen jako minorita).

V souvislosti s uplatněním žen v rozhodovacích procesech se jednotlivé země ve svých výzkumech zaměřovaly jak na sféru politiky a možnosti žen v ní v daných zemích uspět, tak na oblast médií, která podstatným způsobem v současné společnosti ovlivňují populaci ve vnímání jednotlivých genderů. Objektem výzkumu byli i sami/y politici a političky, jejich prezentace vůči veřejnosti a (sebe)reflexe jejich možností i možností „těch druhých“.

V samém úvodu konference vystoupily ženy se zkušeností s působením v politice, které se vyjadřovaly k otázce „Záleží na genderu v politice?“. Konference dále pokračovala dvěma plenárními sekcemi na téma „Gender a politika“ a „Masmédia v (re)distribuci moci“. Po nich následovalo rokování v sekcích specializovaných na následující témata: „Zobrazování političek a politiků v médiích“, „Mechanismy sladování pracovního a rodinného života u lidí působících v politice“, „Gender mainstreaming a vládnutí: od teorie

stitucionální a rodinné struktury. Zatímco v teorii stavíme na teoretických a metodologických východiscích sociologie genderu a feministické sociologie, tj. ve vazbě na českou společnost převážně na vlastních studiích, vzhledem k širšímu tematickému záběru a ke specifickým podmínkám tranzitní společnosti se pak opíráme o práce českého sociologického výzkumu v 90. letech. Z hlediska empirických poznatků a výsledků budeme využívat zejména možnosti, které nabízí genderová analýza.

Smyslem projektu je přinést sociologicky relevantní, pro praktické využití aplikované zpracování, a to každý rok vždy k jednomu vybranému okruhu aktuálních témat. Následně pak hodláme publikovat a formou kritického veřejného kolokvia zpřístupnit výsledky výzkumu cíleným skupinám uživatelů a zájemců. Závěry, připomínky a doporučení kolokvia budeme kriticky sledovat a publikovat. Výstupy budou nasměrovány do oblastí jako jsou decize a státní správa, politické struktury, občanské instituty a sdružení, veřejně-právní subjekty a média, stávající mediální a internetová či veřejná diskusní fóra, ale doufáme, že najdeme odezvu také mezi odbornými zájemci a studenty.

Záměrem projektu je podpora procesů implementace a prohlubování společenské akceptace institucionálních mechanismů vedoucích k prosazování principu rovných příležitostí pro muže a ženy ve veřejné sféře, proto jsou metodické postupy řešení zacíleny především na aplikační formy výzkumu a rozvíjejí nadstandardní formy sociální intervence tak, aby přínos projektu byl dostatečně efektivní z více hledisek.

Z hlediska koncepce tedy projekt nevytváří přímo nové zdroje kvantitativních či kvalitativních dat, ale vyhledává, analyzuje a systematizuje rozsáhlou bázi dat a poznatků genderových analýz pomocí jemnějších hloubkových instrumentů sekundární analýzy. Tento výzkumný postup se opírá o teoretické poznání, které poskytuje genderová a feministická perspektiva sociologického bádání. Řešení projektu počítá i s analýzou resortních a vládních materiálů,

právních dokumentů, statistických dat a dokumentů, které poskytuje Evropská unie jak k širokému okruhu genderových témat, tak k implementaci závazných evropských standardů politiky rovnosti mužů a žen.

Průběh výzkumné práce je orientován na konkrétně vymezené okruhy vztahující se k hlavnímu cíli projektu. Záměrem je akcelarovat „aplikační řetězec“: výzkumný záměr → analýza → zpracování studie → sociální intervence → zpětná korekce poznatků tak, aby se do praxe dostala většina výzkumných poznatků, výstupů sond a výzkumů a podle možností přispěla k průchodnosti zaváděných institucionálních mechanismů v oblasti rovných příležitostí mužů a žen. To vše v časovém rozpětí jednoho roku, vždy k vybranému tematickému okruhu. Záběr postihuje v průběhu pěti let významné aktuální aspekty sledované problematiky. Smyslem je podpora procesů porozumění a akceptace politiky rovnosti s dlouhodobým cílem budování občanské společnosti s vysokou politickou i občanskou kulturou uplatnění demokratických principů. Projekt předpokládá rovněž odbornou oponenturu postupů a výsledků řešení a upřesňování směru výzkumu a řešení. V průběhu řešení projektu budeme využívat existující výzkumné a datové báze řešitelského týmu projektu, které jsou dlouhodobě orientovány na otázky postavení žen v české společnosti. Databáze zahrnují široké spektrum reprezentativních výzkumů, množství výzkumných kvalitativně koncipovaných sond, inovovanou genderovou statistickou databázi a cílenou teoretickou bázi časopiseckých i knižních separátů a publikací k celé řadě genderových okruhů, včetně originálních materiálů k gender mainstreamingu, k rovným příležitostem, k datovým a statistickým komparacím a přijatým zákonům týkajícím se genderu či k doporučením EU.

Projekt je koncipován tak, aby postihl veškeré klíčové aspekty sociálních, institucionálních, občanských a politických mechanismů souvisejících s procesy implementace a společenské akceptace rovnosti mužů a žen. Sociální dynamika postižení společenských změn je poměrně složitý proces, budeme se proto opírat o různorodé databá-

k praxi“, „NGOs a neformální organizování: genderová politika a nástroje ovlivňování médií“, „Nástroje pro usnadnění nediskriminační mediální prezentace mužů a žen“, „Jak podpořit účast žen v politice?“, „Nový, alternativní přístup k médiím v (re)distribuci moci“, „Záleží na genderu v médiích?“. Závěr konference tvořila třetí plenární sekce a panelová diskuse na téma „Jaká je role masmédií v (re)distribuci moci?“

Jak z vystoupení političek, konkrétně bývalé ministryně zahraničních věcí Lotyšské republiky, bývalé poslankyně Parlamentu v Estonsku a jedné současné italské političky, tak z výsledků výzkumů jednotlivých zemí vyplynulo, že na genderu stále opravdu dost záleží. Záleží na něm v obou sférách – v politice i médiích, neboť ženy a muži se vnímají a jsou vnímáni, jsou prezentováni, prezentují a chovají se stále odlišně.

Co vyplynulo z výzkumů v oblasti politiky a možností uplatnění žen v ní? Například v Dánsku již nefungují v takové míře jako v jiných zemích bariéry při vstupu žen do politiky, i když se stále uplatňují při fungování v ní. I zde gender determinuje zásadním způsobem to, jaké pozice žena či muž dosáhne – muži zastávají významnější a důležitější rozhodovací posty, moc se i nadále koncentruje převážně v jejich rukou. Proto nestačí jen sledovat, jaké je faktické zastoupení žen v politice a jak se v čase mění (zvyšuje či snižuje), ale je nutné se zabývat také možnostmi prosazení se v politice v souvislosti s genderem, způsobem fungování v politice, obecně fungováním genderové rovnosti v této sféře. Z dánské zprávy zaznělo jedno důležité sdělení: samotný kvantitativní ukazatel, přestože se nepochybně jedná o ukazatel důležitý, říká jen velmi málo o kvalitě procesu nastolování genderové rovnosti v jakékoli oblasti. A tak dosažení určité kvantitativní hranice nemůže být cílem, ale jen prostředkem pro podstatnější a hlubší – kvalitativní – změnu jak v politice, tak v celé společnosti.

ze a zdroje informací tak, abychom vyčerpávajícím způsobem monitorovali a analyzovali dané výzkumné téma – dle návrhu. Analýza a následná sociologická intervence budou v každém roce zaměřeny na jeden stěžejní okruh. V roce 2009 chceme navíc vyhodnotit i účinnost celého projektu.

2005 Ženy a rodičovství

2006 Zdraví, životní styl a volnočasové aktivity ženské populace

2007 Cizinky, migrantky, žadatelky o práci či pobyt v ČR

2008 Ženy, marginalizace a sociální exkluze

2009 Monitoring a analýza využitých příležitostí v EU z hlediska ženské populace

2009 Vyhodnocení sociologické intervence do problematiky politiky rovných příležitostí mužů a žen a zkušeností s programem podpory cíleného výzkumu

Tyto výstupy jsou z hlediska řešení projektu závazné. Předpokládáme však, že budou doplněny i o další aktivity, produkty a formy, které zvýší efektivitu realizovaného projektu. Průběžně budou monitorovány statistické zdroje, záměry a počiny decizní sféry, bude využita analýza odborného i denního tisku vztahující se k genderové problematice a budou vyhodnoceny aktivity a záměry občanských ženských sdružení. Dalším zdrojem dat je archiv sociologických výzkumů. Část výzkumné kapacity hodláme věnovat sběru dat a doplňujících aktuálních údajů. Současně předpokládáme permanentní rozšiřování informační základny a mezinárodně i interdisciplinárně komparativní databáze k implementaci schémat rovnosti mužů a žen. Totéž hodláme paralelně sledovat v oblasti české decize a dalších subjektů participujících na otázkách formování české koncepce rovných příležitostí mužů a žen a sociální ochrany žen.

Institucionální, sociální a občanské otázky související s postavením žen v české společnosti patří ke sledovaným tématům současného sociologického výzkumu. Zaměření pozornosti na problematiku implementace současné deklarované

politiky rovných příležitostí mužů a žen do praxe a do organizace veřejného i soukromého života je společensky aktuální a hodnotově žádoucí, protože odkazuje na přijaté mezinárodní úmluvy, vládní usnesení a Ústavou podmíněné dodržování demokratických principů. Srovnávací analýzy přístupů zakládajících zemí Evropské unie a České republiky k postavení žen či k posuzování gender mainstreamingu dokládají institucionální i občanskou nepřipravenost české společnosti vyrovnat se s otázkou prosazování principů rovnosti ve všech sférách sociální reality. Česká společnost – muži i ženy – zakládá i reprodukuje genderové nerovnosti a společenské stereotypy vnímání a hodnocení pozice ženy v rodině, v partnerském vztahu, v práci, v politice i na veřejnosti. Tyto nerovnosti a stereotypy posiluje mediální scéna, kultura i umění. Subjektivní akceptace nerovností, sociální exkluze či marginalizace je u českých žen značná a není dostatečně známo, které sociální, institucionální či veřejné mechanismy se na ní podílejí přímo a které zprostředkovaně. Vláda a legislativa v součinnosti se vstupem České republiky do Evropské unie nastartovaly významnou změnu v otázce přijetí politiky rovnosti, nicméně procesy implementace a společenské akceptace politiky rovných příležitostí jsou záležitostí širšího společenského konsenzu a společenské důvěry, které tady zatím chybějí. Hlavním cílem projektu je proto poskytnout výsledky genderových analýz a výzkumů pro aplikaci v procesech implementace a prohlubování společenské akceptace institucionálních mechanismů vedoucích k prosazování principu rovných příležitostí pro muže a ženy ve veřejné sféře. Jak již bylo předesláno výše, cíle projektu jsou ambiciózní:

- relevantně pomoci různým strukturám a vrstvám společnosti porozumět procesům probíhajícím v evropských společnostech v souvislosti s politikou rovných příležitostí a genderovou organizací společnosti;
- iniciovat otevření tabuizovaných témat na veřejnosti, jejich tematizaci a podporu vědeckou argumentací, výsledky výzkumů a poznatky současné vědy a výzkumu;

Badatelky z ostatních zemí se ve svých vystoupeních „shodly“ v důležitých zjištěních, a sice:

- za politika je veřejností považovaný stále převážně muž, nikoli žena
- politici jsou vnímáni jako kompetentnější, jako odborníci
- politicky jsou vnímány především v souvislosti se svými „ženskými“ rolemi – jako matky, pečovatelky apod.
- jejich pozice a fungování v politice je odrazem pozice a fungování žen v dané společnosti (tam, kde převažuje tradiční uspořádání genderových rolí ve společnosti, je toto uspořádání v politice „kopírováno“)
- ženy a muži se v politice věnují jiným problémům a oblastem; muži těm, které bývají v soudobé společnosti obvykle považovány za „důležitější“, resp. ty s větší mírou vlivu a moci (obchod, zahraniční politika apod.), ženy tzv. „soft“ oblastem (školaství, zdravotnictví, kultura, problematika chudoby apod.)

Pokud se jedná o prezentaci politiků a političek v médiích, pak se zde opět objevují některé shody:

- političky v médiích obvykle nevystupují „samy za sebe“ (jako individua), ale často se prezentují jako ženy či jako členky strany (do popředí vystupuje jejich „kolektivní identita“ při prezentaci)
- pokud političky prezentují samy sebe, pak hovoří o tématech souvisejících se soukromou sférou (jako rodina, děti apod.) či s jejich osobním životem (vzhled, váha apod.). Političky se domnívají, že si takovou prezentací zvyšují své šance na zvolení.
- naopak muži politici v této souvislosti neprezentují „své slabiny“, a to ani z profesní oblasti, ani ze svého soukromí
- politici a političky jsou v masmédiích dotazováni s rozdílnou frekvencí a na rozdílné oblasti společenského života (muži na obchod, zahraniční politiku, problematiku války, míru apod., ženy na chudobu, sociální problémy a otázky, genderovou problematiku, kulturu apod.)

- realizovat přínos ze strany sociologického výzkumu praxi a veřejnosti (respektive jejím subjektům či nositelům a aktérům) ve formě minimalizace nežádoucích dopadů (konfrontace, nedorozumění, pochybení, zpomalování atd.) a maximalizace efektů ve formě posunu ke shodě v řešení problémů v diskusích, v závazných projednáváních a zveřejňování;
- posilovat kredibilitu a význam vědy a výzkumu pro řešení akutních a společensky naléhavých problémů současného světa.

Jednou z forem kontaktu s praxí je vydávaný časopis *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, jehož záměry a snahy představuje Zuzana Uhde v editoriale, budeme však pravidelně vydávat také cíleně zaměřené studie, pořádat worksho-

py, semináře a kolokvia a provozovat webovou informační stránku.

Poznámky

1 Podpora společenské akceptace a efektivního prosazování genderové rovnosti ve veřejné sféře, projekt reg. č. S700280503, nositel projektu Marie Čermáková Sociologický ústav AV ČR, program Podpora projektů cíleného výzkumu AV ČR, 2005–2009.

2 Aktuální otázky formování politiky rovných příležitostí mužů a žen v souvislosti s připraveností ČR na vstup do Evropské unie, projekt reg. č. 87028002, nositel projektu Marie Čermáková Sociologický ústav AV ČR, Program cíleného výzkumu a vývoje AV ČR, 2000–2004.

RODINA NA PRELOME TISÍCROČIA ANEB

O „STARÝCH“ A „NOVÝCH“ OTCÍCH / Hana Maříková

Ve dnech 16. – 17. května 2005 se konala v Bratislavě mezinárodní konference o rodině, která byla pořádána u příležitosti mezinárodního dne rodiny, jenž připadá vždy na 15. květen.

Cílem konference bylo rozvinutí diskuse nad aktuálními problémy, které se v souvislosti s rodinou buď nově, nebo opakovaně vynořují – stále se snižující počet dětí v rodinách a v celé populaci, vysoká rozvodovost zejména rodin s dětmi, nárůst počtu dětí narozených osamělým matkám mimo manželství, „absence“ otců v rodinách apod.

Konferenci organizovala Fakulta sociálních věd a zdravotnictví Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Stredisko pre štúdium práce a rodiny v Bratislavě. Zúčastnili se jí odborníci a odbornice nejen ze Slovenska a Čech, ale také z Maďarska, Polska a Francie, dále rovněž představitelé politické scény na Slovensku – manželka prezidenta SR Ing. Silvie Gašparovičová a poslanec Národnej rady Slovenskej republi-

ky doc. JUDr. Vojtech Tkáč, kteří přednesli úvodní referáty a svou aktivní účastní měli nejspíš zdůraznit význam a důležitost podobných vědeckých setkání a debat.

Následující panel v rámci úvodní části byl věnovaný současné rodině – její aktuální podobě a trendům jejího vývoje, opominuto nebylo téma krize rodiny, stejně tak jako téma harmonizace rodiny a zaměstnání. Pak následovalo rokování v jednotlivých sekcích, které probíhaly paralelně, a sice v sekci č. 1 Rodina a hodnotová orientácia, sekci č. 2 Rodinná politika v legislatíve a praxi, rodina a zdravie, sekci č. 3 Rodina, rody a práca a v sekci č. 4 Ekonomika rodiny a chudoba.

Jak již bylo uvedeno, konference se mimo jiné zabývala i problematikou otců a jejich fungováním v rodinách. Nicméně z některých příspěvků či diskusních vystoupení vyplynulo, že to, co slovenské kolegyně či kolegyne trápí především, je jednak zeslabování pozice otců v rodinách

- političky bývají zobrazovány buď v triviálním, nebo negativním kontextu
- velice často jsou političky zobrazovány v prostředích evokujících „soukromí“ – rodinu, domácnost
- bezdětné političky nebo mladé političky s malými dětmi vyvolávají u veřejnosti obvykle negativní postoje
- zobrazování političek bývá často „schematické“, používá se k tomu známých ikon (viz např. Dánsko či Itálie)², které symbolizují určité (zpravidla negativní) genderové stereotypy.

I když z vystoupení výzkumnic vyplynulo, že s genderovými stereotypy se utkávají v obou oblastech ve všech zemích, bylo možné postřehnout jisté rozdíly. Například že genderové stereotypy jsou mnohem rigidnější v postsocialistických zemích – viz Estonsko a Lotyšsko – a akceptují a prezentují je nejen média, ale dokonce samy/i političky a politici. Například zde bývá rozšířený názor, že ženy političky mají v první řadě závazky k rodině. Někteří estonští politici jsou toho názoru, že i když ženy mají právo se realizovat mimo sféru rodiny, pokud mají děti, musejí ženy počítat s tím, že se o děti budou starat ony, neboť kdo jiný by to měl dělat? Znepokojení v této souvislosti vyvolává skutečnost, že tento postoj nezastávají starší muži působící v politice, nýbrž mladá generace politiků. Odporuje to poznatku, že rigidní postoje zastává starší (neboli „dinosauři“) generace a že mladí a vzdělanější (a to i muži) jsou pro „genderovou“ změnu.

Z dánského výzkumu zase například vyplynulo, že věk se může stát stejně důležitým diskriminačním faktorem jako gender. V této zemi jsou totiž lépe akceptovány mladé začínající političky než ženy političky ve vyšším věku.

V této souvislosti je bezesporu zajímavé se ptát spolu s lotyšskou badatelkou Irinou Novikovou, zda se nevytvářejí stereotypy nové, jak tyto staré i nové stereotypy ovlivňují politický diskurz, zda se mění chápání pojmů „ženství“ a „moc“ účastí žen v politice, jak da-